

МИХАЙЛО МАРТИНЕЦЬ

Народився 1859 р. у селищі Солотвин на Станиславівщині. Після закінчення Віденського університету займався питаннями регулювання гірських потоків і став визначним фахівцем у цій ділянці, автором багатьох праць з даної проблеми. У 1900–1914 рр. очолював міністерський відділ регуляції гірських потоків у Галичині з осідком у Самборі, радник австрійського двору. У 1916–1918 рр. – начальник Централі відбудови краю у Львові. Брав активну участь у громадсько-політичному житті краю, зокрема у Листопадових подіях.

На засіданні Української Національної Ради (УНРади) 12 листопада 1918 р., на пропозицію Голови Державного секретаріату ЗУНР К. Левицького, призначено М. Мартинця заступником державного секретаря публічних робіт. На початку січня 1919 р. він увійшов до складу уряду ЗУНР як державний секретар земельних справ. Йому підпорядковувалися спочатку “рільничі референти” при державних повітових комісаріатах, при яких згодом утворено окремі відділи – “уряди”. Крім цих “урядів”, з представників різних організацій і громад створено повітові земельні комісії, яким, відповідно, підпорядковувалися громадські (сільські) рільничі комісії. До складу секретаріату входили відділи лісового й окремо водного господарства, управа камеральних дібр. У повітах діяли лісові інспектори (“уряди”) та місцеві управи камеральних дібр.

Крім політичних, не менш гострими і важливими в той час були соціально-економічні проблеми ЗУНР. Виступаючи 25 лютого 1919 р. на засіданні Ради державних секретарів, М. Мартинець відзначав, що навесні 1918 р. у Східній Галичині нараховувалося 530 тис. зруйнованих будинків; до кінця 1918 р. відбудовано 60–70 тис., а потрібно ще понад 400 тисяч. Для цього необхідно використати 7 млн м³ дерева, з яких 5 млн можна взяти з державних лісів, а 2 млн – з околиць. “Навіть, якщо щороку витратити по 1 млн м³, – зазначав Державний секретар, – то потрібно 6 років

для повної відбудови краю, а ще треба враховувати й господарські будівлі”. Не раз на засіданнях УНРади М. Мартинець піднімав питання про вирішення земельних справ, наголошував на труднощах, з якими стикалася комісія при опрацюванні аграрного законопроекту.

Незважаючи на війну та розруху, важливо було забезпечити стабільність і злагодженість роботи місцевих інституцій влади. Вже 19 січня 1919 р. видано обіжник секретарів внутрішніх (І. Макуха) і земельних (М. Мартинця) справ повітовим комісаріатам щодо організації роботи в повітах. Насамперед це стосувалося весняних робіт. Від повітових комісарів вимагалось встановлення строгого контролю за вивозом збіжжя за межі повіту, надання дозволів на перевезення окремих продуктів харчування в обмеженій кількості тільки в найнеобхідніших випадках. Надзвичайно суворий нагляд здійснювався за весняною сівбою, виділенням сільськогосподарського інвентарю потерпілим селам, збереженням поголів'я худоби і коней.

Секретаріатами внутрішніх і земельних справ 21 лютого 1919 р. видано розпорядження “Про примусове використання землі в 1919 р.”, згідно з яким всі придатні для обробітку землі мусли бути оброблені. Власники і орендарі, що не в змозі були або не хотіли обробляти полів, повинні були заявити до 10 березня громадській рільничій комісії, подавши при цьому докладний опис ґрунтів. У випадку, коли власник або орендар не міг особисто чи просто не бажав обробляти землі, поля переходили у державне розпорядження або, через громадські рільничі комісії за відповідну плату, передавалися на певний термін безземельним чи малоземельним селянам, які за винаймання ґрунтів платили державі належний податок. Якщо землі, залишені для особистого користування, через неоправдані причини не оброблялися, власник сплачував штраф від 200 до 500 корон за кожний необроблений гектар. Той, хто приховував придатні до користування ґрунти, живий чи мертвий інвентар, а також спеціально унеможлилював користування ними, карався арештом від 1 до 6 місяців чи грошовим стягненням від 100 до 50 000 корон. Секретаріати зобов'язували повітові і громадські рільничі комісії подбати, щоб орні землі були належно використані. Цим розпорядженням скасовувалися всі

земельні закони і розпорядки колишньої австрійської влади і раніше видані Державним секретаріатом земельних справ.

Однією з найболючіших і найгостріших у Східній Галичині була земельна реформа, в підготовці якої безпосередньо брав участь М. Мартинець, представники політичних партій та окрема комісія УНРади, яку очолював Л. Бачинський. Ними підготовлено ряд проєктів закону про земельну реформу, що детально обговорювалися у земельній комісії та на засіданнях УНРади 3–7 березня 1919 року.

У дебатах над проєктом аграрних перетворень зіткнулися інтереси різних соціальних груп. Якщо Л. Бачинський (радикал) виступав за трудову норму розподілу великої земельної власності, С. Данилович (радикал) відстоював принцип соціалізації викупленої землі, то В. Темницький (соціал-демократ) наполягав на усуспільненні всіх засобів виробництва та спілковому господарюванні. Такі проєкти викликали рішучий опір заможного селянства та духовенства (о. Онишкевич, єпископ Г. Хомишин), які виступали проти конфіскації ґрунтів у багатих селян та трудової норми розподілу поміщицької землі, за вільний продаж ґрунтів. Ліворадикальні елементи домагалися негайного вирішення земельного питання на зразок закону Української Народної Республіки (УНР). Дискусії велися щодо допустимої межі земельної власності, форми та величини відшкодування колишнім власникам конфіскованої землі, а також вирішення земельного питання після закінчення війни.

Однак розруха, голод вимагали негайного вирішення цієї важливої справи. 7 березня 1919 р. земельна комісія УНРади ухвалила проєкт закону “Основи земельної реформи”, одним із співавторів якого був М. Мартинець. Цей проєкт мав доопрацювати вибраний комітет: Л. Бачинський (голова), М. Корольок, Р. Перфецький, Л. Петрушевич, І. Попович і о. П. Філяс, і до 24 березня 1919 р. представити його земельній комісії.

Після тривалих дискусій в УНРаді над земельним проєктом 14 квітня 1919 р. ухвалено Закон про земельну реформу, який складався з 23 параграфів. Згідно з ним землею наділяли всіх селян, які зовсім не мали землі або власність її не дозволяла

утримувати родину. З цією метою конфісковувалися поміщицькі, монастирські, церковні, єпископські, ерекціональні та фундаційні землі, а також набуті колишніми власниками для спекуляції, не оброблювані власними силами й ті, що своїми розмірами перевищували визначену межу. Всі конфісковані землі творили земельний фонд ЗОУНР, яким до часу їх розподілу між селянством, управляли обласна, повітові та громадські земельні комісії. Землі земельного фонду розподілялися, передусім, для потреб: 1) вояків-інвалідів, які втратили своє здоров'я у війнах, ведених УНР; 2) вдів і сиріт та тих, що полягли у цих війнах або внаслідок них; 3) жовнірів-інвалідів зі світової війни 1914–1918 рр.; 4) сиріт і вдів невоєнних осіб; 5) інших безземельних або малоземельних рільників. Частина земель фонду залишалася для земельно-громадського господарства держави, громад та загальних економічно-культурних і добродійних потреб, створення зразкових господарств, рільничих шкіл. Пасовища і полонини, які не були власністю селян чи церкви, переходили до громад. Ліси не підлягали розподілу, а ставали державною власністю. Водойми (ставки, озера, болота) ставали колективними для громад, за винятком судно- і лісосплавних рік.

Окремим параграфом населення попереджалося, що “самовільне захоплення вивласнених земель та нищення лісів, будинків, інвентарю і земних плодів, оскільки це не становить вчинків, які підлягають карному закону, мають карати адміністративні власті карою арешту до 6 місяців, з якою може бути получена грошова кара до 10 000 корон”.

Цілком закономірно, що земельний закон мав певні недоліки: по-перше, наділення селян землею не могло розпочатися перед закінченням війни й поверненням “жовнірів і полонених додому”, а значить переносилося на невизначений час; по-друге, не говорилося про відшкодування власникам конфіскованих земель; по-третє, не сказано, як нові власники наділялися землею за викуп чи без нього. Ці питання відкладалися до вирішення майбутнім сеймом.

Земельний закон, прийнятий УНРадою, мав прогресивний характер. Однак одному із творців цього закону, державному секретареві земельних справ уряду ЗОУНР М. Мартинцю не

судилося втілювати його в життя. Під час відступу українського війська з Галичини він був розстріляний поляками разом з 10-ма товаришами з урядової місії 8 червня 1919 р. в Маняві біля Надвірної.

Література: Народний Календар Товариства “Просвіта” на 1921 рік. – Львів, 1920; Макух І. На народній службі. – Детройт, 1958; Encyclopedia of Ukraine. Volume 3. – Toronto; Buffalo; London, 1993; Енциклопедія українознавства. Т. 4. – Львів, 1994; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія. – Івано-Франківськ, 2001; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи матеріали. Т. 1, 2. – Івано-Франківськ, 2001–2003; Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. – Львів, 2004.

Іван Патер